

Offentliggjort første gang i *Grundtvigs Værker* version 1.7, november 2015

Indledningen er redigeret af Klaus Nielsen og Henrik Yde

Tilsyn ved

Denne pdf er en læseversion af værkets indledning. Værket findes digitalt med punktkommentarer, tekstredigering og faksimiler på www.grundtvigsværker.dk

PDF ved Kim Steen Ravn

Copyright: *Grundtvigs Værker* 2024

Indledning til

Saga. Nytaarsgave for 1812

ved Flemming Lundgreen-Nielsen

Indhold

- 1 Værkets baggrund
- 2 Saga. Nytaarsgave for 1812
  - 2.1 Titelblad
  - 2.2 Genre
- 3 Indhold
  - 3.1 Til Saga
  - 3.2 Fortale
  - 3.3 Gunlaugs og Rafns Saga
  - 3.4 Minder og Sagakvad
  - 3.5 Rettelseslisten
- 4 Helhedskarakteristik
- 5 Modtagelse
- 6 Anvendt litteratur

1 Værkets baggrund

Som forsker, kritiker og begyndende poet gav Grundtvig indtil sit sammenbrud og gennembrud i 1810 sig især af med Nordens mytologi og sagnhistorie, med litterær samtidskritik og – dog mindst – med teologi og kirkelige anliggender. Krisedøgnene sidst i december 1810 fik ham til at bruge kalenderåret 1811 på at afrunde og afslutte sin 'asarus' for at vinde nyt fodfæste. I første halvdel af 1811 boede han skiftevis i Udby (nok mest) og på Valkendorfs Kollegium i hovedstaden.

Grundtvigs nye standpunkt går ud på at fremme og tjene sand kristendom i alt, hvad

han virker i og for. Det bliver især markant som en følge af hans både fysiske og åndelige hjemgang i pinsen 1811. Efter ordination i København 29. maj 1811 indsattes han som kapellan af sin storebroder Otto ved en gudstjeneste i Udby Kirke søndag den 16. juni til afløsning af deres 77-årige fader. Den 12. august 1811 begyndte Grundtvig på nedskrivningen af en bibelorienteret verdenshistorie ud fra sine notater og tekstuddrag til historieundervisningen på Schouboes Institut i København 1808-1810. Den udkom med titlen *Kort Begreb af Verdens Krønike i Sammenhæng* ved juletid 1812.

Grundtvigs afrunding af ungdomsårene gælder de tekster, han i eftersommeren 1810 var ved at have klar, nemlig dels bindet *Optrin af Norners og Asers Kamp* (Den Ældre Eddas vølsungekvad gendigtet i samtaleform), dels en samling lyrisk-episke digte om hans eget liv.

Skønt svækket af sin julekrise var Grundtvig allerede i januar 1811 fra Udby i gang med at skrive supplerende kristelige afsnit til sin vølsungedigtning. Dem sendte han 4. og 18. februar til sin jævnaldrende ven C. Molbech i København, der 1. marts afleverede dem til trykning på J.H. Schubothes forlag. Korrekturen skulle foruden af Molbech læses af to andre venner i København, Svend Hersleb og Povel Dons. Trykningen trak imidlertid ud, fordi Grundtvigs sidste tilføjelse først nåede Dons den 6. september.

Med forsat vekslende udløbere i 1811 af julekrisen – manglende energi, uterlige tanker, hjertekulde og svigtende hukommelse, alt ledsaget af fortvivlelse – bedrede Grundtvig sin almene tilstand ved hjælp af bønner til Gud, arbejde, motion (på råd fra faderen) og lægeordineret medicin. I april 1811 anbefalede Grundtvigs læge O.H. Mynster ham at oversætte et eller andet for at være åndeligt aktiv uden at skulle gruble dybt, men i sit tekstvalg, tyskeren Zacharias Werners verstragedie *Martin Luther, oder die Weihe der Kraft* (1807) så Grundtvig kun sin eget dilemma mellem pligt og lyst gentaget og opgav efter 243 danske verslinjer. Den 10. april 1811 offentliggjorde K.L. Rahbek i sit tidsskrift *Sandsigere* "Deilig er den Himmel blaa", som Grundtvig på sit ældste manuskript daterede til 2. og 12. december 1810 (Fasc. 386.50b). Til datoen 11. april (skærtorsdag) sendte Grundtvig privat et fødselsdagsrimbrev til Constance Leth som en afskedshilsen, der opsummerede Egeløkke-periodens betydning i hans liv. En rest af hans 'asarus' markeres ved billedsproget i et nyskrevet mini-epos betitlet "Anholtstoget" den 22. maj 1811 i *Sandsigere* om en dansk militær fiasko i Englandskrigen 27. marts.

Grundtvig rapporterer 3. juli 1811 fra Udby til Molbech om en genkomst af slemme levninger af tankeforvirrelse. Sin fortale til *Optrin af Norners og Asers Kamp* underskrev han 8. september 1811 (der var hans 28 års fødselsdag). To uger senere forlovede han sig med den 24-årige Lise Blicher, "en skikkelig Pige" (omtale til Otto, Breve I, s. 45). 2. oktober talte han i Roskilde om videnskabelighed hos gejstligheden på det halvårslige landemode for Sjællands Stift (trykt i 1813). 4. december takker Grundtvig Molbech for hjælp med det nye bind *Optrin*, som udkom 28. december, men ikke anmeldtes i samtiden.

Hvornår Grundtvig besluttede at udgive nytårgaven *Saga*, vides ikke. Læsning af to

digtere, Johannes Ewald og nordmanden Jonas Rein, havde dog efter 1810-kriseugernes feber bekræftet ham i, at det ikke stred imod kristendommen at digte om andre emner end den, og det følte han også bevist af Paulus' henvisning til græske filosoffer fra talerstolen Areopagos i Athen (ApG 17,28, jf. Grundtvig 1811a, s. Xf.). Det kan (med Albeck 1955, s. 101) antages, at Grundtvig i erkendelse af nedsat arbejdsevne til nye projekter efter afslutningen af vølsungesamtalerne fik ledig tid til at sysle med andre af sine ældre endnu uudgivne tekster. De blev dog gennemrettet sprogligt-stilistisk, så de "fra Klædningens Side" (fortalen s. XXI) var nye. Ved siden af embedspligterne i Udby-Ørslev sogne har Grundtvig således haft tiden fra 8. september til 24. november 1811 (*Saga*-fortalens dato) til at fuldføre, polere og afstemme alle *Sagas* tekster i. Den 3. december har Dons i København 10 af i alt godt 12½ ark liggende i korrektur.

2 *Saga*. Nytaarsgave for 1812

2.1 Titelblad

Hvem er Grundtvigs titelfigur *Saga* egentlig? I *Nordens Mytologi* (1808) udlægger han hende som "Fortællingen" (Grundtvig 1808, s. 18). Det islandske ord "saga" regnedes gerne for en form af verbet "at sige", men stavet med langt a på islandsk ("Sága") kunne det betyde "seerske" (til isl. "sjá" for "at se"), altså en kvindelig profet (jf. Suhm: *Om Odin*, 1771, s. 269). Odin og denne ellers ukendte gudinde drikker i eddakvadet *Grímnismál* (str. 7) glade sammen i deres bolig Søkkvabek. Det er den sparsomme sikre viden om hende. I Snorres *Edda* står hun i en navneliste som Laga, der er den fornemste gudinde næst efter Odins hustru Frigg, dog medtager fodnoter også navnet Saga (Resens udgave 1665, kap. XXX). Senere mytologiske forskere er i vildrede om *Sagas* identitet og autenticitet, og nogle anser navnet for en betegnelse af Frigg.

Denne asynje har Grundtvig omtalt to gange før 1811. Avisdigtet "Sagas Tempel" 24. juni 1809 beklager i 22 strofer henvendt til den "hellige Mø" og gudinde Saga det tab, hun har lidt ved den schweiziske historiker Johannes von Müllers død (29. maj 1809). Digtet "Odin og Saga" fra nytårsgaven *Idunna*, 1810, skildrer hende på 11 strofer som en historiefagets gudinde, der boende midt i tidens aldrig standsende strøm (en bæk) afstedkommer lystelige sange om heltebedrifter og brede tidsskildringer i sagaskrifter. Det er nok skrevet som prolog til et nyt tidsskrift af samme navn ved Grundtvig og F.C. Sibbern, hans kammerat på Valkendorfs Kollegium, men abonnenterne udeblev, og initiativet måtte opgives.

I *Idunna* karakteriserer Grundtvig prosaberetningen "Sværdet Tirfing" (oversatte uddrag af *Hervarar Saga*) som "en Skemtesaga, efter den ældre Betydning af Ordet", altså en fortælling til behagelig underholdning og tidsfordriv snarere end noget i sig selv komisk eller spøgefuldt. Han tilføjer, at det blotte navn Saga "ei bør bruges om Andet, end hvad der i sin hele Bredde kan gælde for Fremstilling af virkelige Begivenheder" (s. IVf.). Det er så en målestok for Grundtvigs selvbiografi i serien af "Minder" i *Saga*.

På *Sagas* titelblad underskriver Grundtvig sig som "Personel Kapellan". Tidligere

selvstændige tryk signerede han enten med sine tre fornavne (som initialer eller forkortet) eller med sin universitetsgrad (kandidat i teologi). 1808-1810 fremhæver han et par gange sin alumnestatus på Valkendorfs Kollegium. Fra midt i 1811 betoner han sin nye stilling i statskirken.

Endelig bærer *Sagas* titelblad et motto fra profeten Ezekiel (33,32) om, at folk nød dennes spådomme, som om de var en smukt og dygtigt fremført elskovssang, men ikke handlede efter ordene. Det var således en forgæves indsats. Grundtvigs fortale supplerer dog med sidste vers af Ezekiel-citatet, der går ud på, at denne var en virkelig profet, hvis ord det var værd at lytte til. Det udbygger Grundtvig med revsende Jesusord til farisæere og saddukæere (Matt 16,3), der understreger urimeligheden af at forudsige vejret ud fra den fysiske himmel over Jorden, men ikke forstå tidernes tegn fra og på det himmelske (faserne i Guds frelsesplan for menneskene). Således får Grundtvig indirekte placeret sig selv som profet for sin sløve og døve samtid.

Saga udkom 23. december 1811, med en "Fortale" dateret måneden før, 24. november.

2.2 Genre

Saga er Grundtvigs tredje eller på en måde anden lyriske digtsamling. Den første var *Idunna. En Nytaarsgave for 1811*, kombineret med *Nytaarsnat eller Blik paa Kristendom og Historie*, udgivet henholdsvis 29. og 24. december 1810 med fortaler lidt kunstigt dateret 5. december (dagen for faderens 50 års præstejubilæum) og 31. december. Ifølge Grundtvig (Grundtvig 1811b, s. 19) var disse bøger oprindeligt tænkt og skrevet som en helhed, skønt de endte på hver sit forlag.

Genren 'nytårsgave' betegner samlinger af mindre digte og prosatekster af ikke for dybt eller alvorligt indhold og kendes i Danmark fra 1782. De sigtede på kvindelige læseres smag, også i det ydre ved et lille format, typografisk pyntelighed ved ornamenten, nette kobberstik eller udfoldelige plancher med noder, og det hele var lige til at lade indbinde. For skribenter, forlæggere, boghandlere, købere og gavegivere var det en bekvem sag at håndtere.

Rasmus Nyerups nytårsgave *Idunna* til årsskiftet 1811-1812 bød fx på to prosanoveller (ved Rahbek og Laurids Kruse) samt på versbidrag fra 13 dalevende digtere, skrevet hver for sig uden tanke på nogen indre forbindelse. En anonym anmelder så i dem "Musens smaae og muntre Fostre" (Jens Møller i *Dansk Litteratur-Tidende*, 1811, s. 566).

Grundtvigs to nytårsgaver er tungere og alvorligere i sigtet end den art kommercielle forlagsartikler. Deres mytologiske titler *Idunna* og *Saga* vidner om hans ungdommelige 'asarus'. Begge sammenstiller lyriske tekster, der skal afspejle hans personlige udvikling, og det medfører en strammere helhedskomposition. Derved afviger de også fra det forrige tiårs mest opsigtsvækkende danske digtsamlinger af enkeltforfattere, Adam Oehlenschlägers *Digte*, 1803 (fra december 1802), og Schack Staffeldts opfølgning med samme intetsigende titel i 1804 (fra december 1803), der begge rummede materiale af forskellig oprindelse, blandet indhold og skiftende

kvalitet.

3 Indhold

Saga består af et dedikationsdigt, en fortale, en genfortælling af en islandsk saga samt 18 episk-lyriske digte. Det er overvejende ældre tekster med meget forskellige tilblivelsesperioder. Kun to korte af dem – “Julefesten” og “Brudevers” – har tidligere været trykt, mens rimbrevet “Til Sibbern” udvider en trykt forform.

3.1 Til Saga

“Til Saga” er et dobbelt dedikationsdigt, henvendt til Grundtvigs to “kiære” piger. Den ene er hans åndelige datter *Saga* (str. 1-8), en gammeldags troende, der nu skal gøre sig gældende i København i efterfølgelse af storesøsteren *Idunna* fra julen 1810. Den anden er Lise Blicher (str. 7-19), hans forlovede, hvis navn ikke nævnes, men som *Saga* skal opsøge med et eksemplar af nytårgaven. Som kærestebrev er teksten sær, for str. 17 tvivler på, at de nyforlovede vil danne en familie og et hjem. Med versmålsskift fra elegiske trokæer til opmuntrende jamber i str. 18-19 forskydes digtet til at handle om deres forening evigt hos Gud i himlen. Grundtvig påpeger, at tro og håb er jordiske teltpæle, men det gyldne telt gjort af Herrens ligklæde er kærlighed, som kun eksisterer i Himlen, “ei her, thi her er ikkun Længsel.” (s. XII). Trods et udtrykkeligt håb om ikke at blive en Gunlaug Ormstunge (str. 13-16), der aldrig fik sin Helga, er det en kølig douche, Grundtvig sender sin elskede. Lise havde endda ikke nogen anden beundrer, der kunne være Rafn, Gunlaugs rival i sagaen.

3.2 Fortale

Forud for den trykte fortale ligger et udførligt udkast (trykt i Albeck 1955, s. 102-104). Her forsøger Grundtvig at nedfælde en hel æstetik med skelnen mellem en passiv digtertype, der rives med af sine indre fantasier til både skønhed og grimheder (en lidenskabelig romantiker), en aktiv, der behersker sin kunst og styrer efter et formål (en perfektionistisk formkunstner af klassicistisk art), og så en deponent, som forener de to første ved intellektuelt at bedømme sin fantasiers flugt, før han giver sig hen til den. Den sidste type kalder Grundtvig den “religiøse eller kristelige”. Tillægsordet “deponent” betegner i grammatisk fagsprog et udsagnsord i passiv form med aktiv betydning.

Men alt dette kasseres til fordel for en ganske anden tekst, dateret 24. november 1811. Her hævder Grundtvig uden fremspekuleret skønhedslære at have fået sine digte af Gud: de er perler (jf. Jesus i Matt 13,45-46), men som alt menneskeligt uundgåeligt befængt med “Haandens Urenhed” (s. XIV). Blandet med generelle udfald imod pietister og sværmere dækker Grundtvig sig ind bag godt en snes bibelsteder.

3.3 Gunlaugs og Rafns Saga

Forrest i *Saga* står en dansk bearbejdelse på 50 tryksider af *Gunlaugs saga* som en advarende ouverture om en mislykket kærlighedsaffære i overgangen fra hedensk til kristen tid. Grundtvigs vinkel er humanistisk-psykologisk. Hovedpersonerne ødelægger sig selv ved sanselighed og stædige ønsker om at blive beundret og forgudet

af andre mennesker. Grundtvig skønner, at dette gjaldt alle kendte skjalde i Norge lige til kong Håkon den Gamles død i 1263. Måske var det hovedpersonens tilnavn Ormetunge, der tiltrak ham. Grundtvigs barske ord imod sin egen tids bedste eller kendteste digtere havde givet ham samme negative ry, som Gunlaug døde med og af. Også denne part af bogen er som hilsen til Grundtvigs forlovede underlig negativ.

Sagaen havde Grundtvig tidligere kort refereret i sin dagbog 10.-11. juli 1804 ud fra den arnamagnæanske 1775-udgaves latinske oversættelse (Dag- og Udtogsbogen 1979, s. 151-157). Dette bind ejede han på Egeløkke den 20. december 1805, og 30. december 1806 ville han oversætte teksten (s. 402), men skrinlagde det 24. juni 1807 (s. 405), fordi han kom i tanke om, at den allerede forelå på dansk (ved W.H.F. Abrahamson 1778-1779). Hvornår den trykte version i *Saga* er blevet til, vides ikke. Den kunne måske være salgsfremmende, hvis listen over Grundtvigs selvfremskillede lyrik skulle skræmme køberne bort.

3.4 Minder og Sagakvad

Dette er bogens hovedpart på 18 digte. "Minder" er Grundtvigs personlige erindringer om tiden fra juli 1807 til december 1811, med indlagte tilbageblik på Udby-barndommen, skolegangen i Tyregod og Aarhus og de akademiske år i København. "Sagakvad" beskriver historiske skikkelser, begivenheder eller begreber, der har haft betydning for hans åndelige vækst til dato.

Året 1807 dækkes af 4 digte. Det første er "Strandbakken ved Egeløkke" (135 korte verslinjer). Dets emne er konflikten hos den unge Grundtvig mellem en midlertidig rejselyst og den binding til Langeland, han har svært ved at undvære. Båndene, der fastholder ham, er den milde ønatur, herresædet Egeløkke og en udefineret smerte, hvis årsag, den ugengældte kærlighed til Constance Leth, han skjuler i dunkle ord om død, blomster med giftig duft, sorg, sirenefortryllelse og handlingslammelse. Overraskende bryder Grundtvig i anden halvdel af digtetsafsnit 5 ud i en tilståelse af et religiøst gennembrud på Egeløkke, hvor hans øje fandt "Gud overalt", men "Synligst og vissest" i Bibelen. Her opstår "en helt ny digterisk Frembringelse" (Albeck 1954, s. 39). Men trods nogle gæste- og feltpræstprædikener på Langeland hører Grundtvigs bibelkristendom ikke hjemme i hans pædagogisk-akademiske Egeløkke-år. I stedet stammer de fra hans Luther-læsning og hans fordybelse i profeterne og Johannes' Åbenbaring i oktober-november 1810 over julekrisen 1810 til *Sagas* udgivelse nøjagtigt ét år senere. De bevarede autentiske dag- og udtogsbøger fra tiden 1805-1808 omtaler næsten ikke Bibelen, men kan i få glimt påkalde den Algode og prise Jesu skønne lære. Constance forærede ham 1787-trykket af Christian VII's Bibel den 17. april 1807, som hans tilskrift i bogen kalder en dobbelt helligdom. Egeløkke-årenes tidsskriftsbidrag og *Nordens Mytologi* 1808 udtrykker heller ikke nogen medrivende besættelse af Bibelen.

Egeløkke-digtet har en lang tilblivelsestid med flere bevarede ubrugte udkast. Det ældste er sandsynligvis fra efteråret 1807 (Albeck 1954, s. 26-39) og beskriver på 48 verslinjer, der ikke trykkes i *Saga*-teksten, to objektive årsager til, at Grundtvig i juli 1807 kunne tage imod forældrenes indbydelse til et sommerophold hos dem i Udby. For det første ferierede Constance Leth med sin lille søn på Fyn (13 + 7 verslinjer), for

det andet havde Grundtvigs tidligere studiefælle P.N. Skougaard på sin vej fra Aalborg til København netop forladt ham efter et kort besøg (28 verslinjer). Grundtvigs faktiske rejse hjem til Udby og opholdet dér når digtet slet ikke frem til, men det ender i hans løfte om en genkomst til Langeland (der realiseredes i begyndelsen af august 1807, jf. *Mands Minde*, 1877, s. 282).

De følgende tre 1807-digte er mere ensporede. "Maribo" (173 verslinjer) med dvælen ved gravstedet uden for domkirken for Didrik Blicher (død 27. juni 1805), fader til Grundtvigs forlovede, fører videre til præstegården i "Gunslev Have" (33 verslinjer), hendes barndomshjem. Grundtvig påpeger, at skønt hans liv kunne være blevet gladere ved at omgås Blichers døtre, vandt han mere ved at tage til Langeland, nemlig en ægte Gudstro. Her er ikke et ord om Egeløkke-elskov, og kun få indviede kunne forstå den anonyme omtale af søstrene Blicher som roser i vinden til at plukke. Havebesøget ender dog i forkastelse af stedets "Nattergalesang" (kærlighed) (s. 67), fordi pigerne ikke har boet i Gunslev siden 1805. Det er atter en mild nedprioritering af hans kæreste. "Vordingborg" (3 strofer samt 44 verslinjer) er en tiltale til Gåsetårnet, den sidste levning af Valdemarernes borg, hvis bygningsrester i øvrigt nu trues af nedrivende materialistiske profitmagere uden sans for historiske minder. Deres skeletter lover Grundtvig at håne. Handels- og håndværksliv brød han sig ikke om (vist en holdning til bykultur overført fra Det Gamle Testamente).

1808 består af 3 digte. "Lolland" (98 verslinjer) markerer afskeden med landlig provinsidyl, da Grundtvig i maj flytter til det bombarderede København med det tomme flådens leje. Tanken om begge ulykker får ham til at genfortælle for englænderne, at Regnar Lodbrog nok døde i deres ormegård, men at den invalide søn Ivar Benløs ved sit snilde hævnede ham grusomt på den engelske kong Ella. "København" (147 verslinjer) behandler Grundtvigs gensyn med hovedstaden efter 3½ år på Langeland. Frue Kirke var bombet til en ruin uden spir i 1807, og sømandshelgenen St. Nicolais Kirke var udbrændt i 1795 og endnu ikke renoveret, mens Trinitatis med Rundetårn og Helligåndskirken var intakte. Hans morale er, at de katolske helgener har forladt København, mens treenigheden stadig beskytter byen. Grundtvig indskyder, at også han har mistet sine helgener (v. 70), som må være Constance og Skougaard. Selv agter han uanfægtet at forske videre i den nordiske mytologi på Universitetsbibliotekets etage over Trinitatis Kirke uden at glemme, hvorledes Kristus var aserne overlegne. Dette følges logisk op af Grundtvigs personlige dedikation "Til min Fader. (Med min nordiske Mythologi)" (9 strofer), hvor str. 8-9 lavmælt forsvare beskæftigelsen med nordiske guder og forsikrer om, at den har fået ham til at indse nødvendigheden af Kristi frelsergerning. Et oprindeligt løfte i den håndskrevne version til faderen om myteforskning ved en konstant stirren mod det høje (i str. 8) erstattes dog i *Saga*-trykket af det nok ærligere "Kun ved Grublen og med Møie" (s. 83, se også *Poetiske Skrifter* I, s. 92).

1809 byder på et "Nytaarsvers" fra januar 1809 til øverste klasse på Schouboes Institut og avisdigtet "Julefesten" (trykt 30. december 1809 i anledning af den dansk-svenske Jönköping-fredstraktat 10. december). Begge håber på fred i Europa og Norden.

Herefter opgiver Grundtvig delingen af "Minder" i underafsnit. De resterende 9 digteriske tekster anbringes i tilblivelseskrnologisk orden. "Til Hersleb" (fra april 1810) tager afsked med en ærlig (norskfødt) ven fra Valkendorf, der nu er flyttet ud og savnes i husets hverdag. "Klagesang" efter Davids 42. salme, klart dateret 1811, vikarierer med en bøn om dog ikke at være forladt af Gud for de oftest uafsluttede autentiske bekendelsesdigte fra Grundtvigs julekrise 1810, der først tryktes i 1880-1881 i det posthumt redigerede bind V af den oprindelige sangværksudgave. "Til en Veninde. (11te April 1811)" røber kun ved datoen adressaten: Constance Leth, der 2. februar 1811 var nedkommet med sønnen Vincents. I dette Grundtvigs sidste fødselsdagsdigt til hende betyder ordet kærlighed nu mindst af alt erotik. I "Til Sibbern. (Udby i Juni 1811.)", et tryk i noget ændret skikkelse fra Rahbeks *Sandsigeren* 28. august 1811, takker Grundtvig Sibbern for hans vennehjælp i julekrisen 1810 og for de fælles år på Valkendorf. Rimbrevene til Constance Leth og Sibbern skildrer således følger af digterens religiøse gennembrud.

"Udby Have" er en hel udviklingsroman på 694 rimede trokæiske kortvers om Grundtvigs læsning, dog særdeles summarisk, når det gælder tiden efter Aarhus-skolegangen. Hvis hans placering af teksterne i *Sagas* trykte indholdsfortegnelse angiver deres tilblivelse, må "Udby Have" være skrevet mellem juni og oktober 1811. Som en opsamlende kraftanstrengelse er digtet på grund af mange detaljer, der kun står her, en ofte udnyttet dokumentering af hans selvuddannelse. Titlens stedsbetegnelse afsætter undervejs 8 konkrete beskrivelser af havens udseende spredt fra ca. 1792 til 1811, der udgør en art tegnsætning i det lange rimeri. Grundtvig siger ligeud, at hans forhold til barndomshaven som skiftevis tiltrækning og frastødning spejles i den digteriske komposition (afsnit 15, v. 1-12). Han veksler mellem indtryk af havens natur og rapporter om læseoplevelser i den, der i tilbageblik huskes som sjælelige sus, tårer i øjnene og glemsel af måltider i en iver efter at tilfredsstille en lærdomshunger. Rapporterne om forberedende stadier til nye faser af hans daværende læserliv rummer dog også barsk selvkritik. Nogle af hans tilståelser er siden blevet underkendt af forskere ud fra bevarede ældre kilder. Alt i alt behandler "Udby Have" med adskillige interessante detaljer navnlig væksten i hans historiekundskab.

"Brudevers (til 16. oktober 1811)" gælder Lise Blichers broder Peder, hvis dagligstuebryllup (i Gunslev) Grundtvig forestod. Allersidste verslinje hilser direkte Elise, hans tilstedeværende forlovede, og skal nok varsle om endnu et bryllup, der dog først realiseredes syv år senere, 12. august 1818.

"Havet" er et læredigt på 154 rimede kortvers, egentlig blevet til som en del af et udkast til "Strandbakken ved Egeløkke", men fjernet og gjort til et selvstændigt symbol på menneskelivet i "Tidernes Færd". Syndflods- og dommedagsvisioner fra Bibelen og af ragnarok afløser strandbakkeidyllen med den stille stjerneklare sommeraften på Langeland og blandes med prædikenagtige udsagn om Guds tilintetgørelse af syndige slægter. Verslinjerne er i små partier trolige nok, men vokser ikke sammen til en poetisk slagkraftig digtning og virker med pludselige indfald og vendepunkter ustyrede. Det er den sidst skrevne tekst af Grundtvigs både bogstavelige og åndelige selvbiografi.

“Morten Borup” – efternavnet staves på nyere dansk “Børup” – er et sagakvad om den historiske forløber i Aarhus for de danske lutherske reformatorer. Portrættet af den unge bondekarl (ca. 1446-1526), som løb hjemmefra for at gå i Aarhus Katedralskole, bygger på gamle lærde kilder: en latinsk biografi over Børup ved hofdigteren Erasmus Lætus 1577, kendt af Grundtvig fra Lyschandens ligeledes latinske bearbejdelse (først trykt 1777 af Videnskabernes Selskab), Erik Pontoppidans danske monumentleksikon *Marmora Danica*, II (1741) og Ove Mallings *Store og gode Handlinger af Danske, Norske og Holstenere* (1777). Pudsig er det, at Grundtvig (i str. 9) lader Børup 27 år gammel – altså i ca. 1473 – trøste sig i naturen for manglende levebrød både ved at betragte liljer på marken (jf. Jesus i Matt 6,28) og ved at huske på, at alverdens mægtige konger ikke formår at sætte det mindste blad på en nælde, men H.A. Brorsons salme “Op! al den ting” med denne berømte detalje skrives og trykkes nu først i 1734. I sin fortale lægger Grundtvig vægt på det autentiske i Børups vision mortensaften: lysfænomenet ved midnatstid og Kristi anerkendelse fra krucifikset i Aarhus Domkirke (str. 20-23). For Grundtvig bekræftes dette af Luthers fødsel i Sachsenland på samme dato i 1483 (str. 24). Hans sagakvad slutter med i strofe 27 at spørge, om mon en moderne tids Børup netop mortensnat kan registrere en ny Luthers fødsel til fortsat reformation. Trods den arkaiserende folkevisestil skal læserne formentlig ledes frem til, at en sådan reformator jo kan være kommet til verden i 1783, Grundtvigs fødselsår, hvad digtet dog ikke foreslår direkte. Men i hvert fald i sin *Verdenskrønike* (1812) gør Grundtvig med en temmelig tynd begrundelse 1783 til et mærkeår i dansk kulturs historie, “en ny Afdeling i det sidste Tidsrum” (Grundtvig 1812, s. 335).

Den sidste tekst i *Saga*, digtet “Sværmeriet” (på 77 solide 7-linjede strofer med urimet slutlinje), er en udlægning af titelbegrebet, som i den tids sprogbrug har negative sider (Toldberg 1950, s. 256), forbundet med fantasteri og selvindbildning, en åndelig narkotisk rus. Foruden ordsprog og folkelig tale om bier udnytter Grundtvig naturiagttagelser fra Tyregod-årene på den jyske hede (hvis bier han dog resten af sit liv huskede med velbehag). Bier har hjemme i kuber, menneskenes kuber er Saga, de historiske tidsaldre. Hovedpointen er, at al stræben farer vild, når den ikke ledes af den rette “Viser” (et gammelt ord for en bidronning). I nutidens menneskeverden savnes en sådan, der ved Guds hjælp kan redde menneskene fra åndelig og legemlig død. Konklusionen er ligesom ved “Borup”-digtet en spørgende bøn om, hvem der kan påtage sig at styre samtiden. Teksten inddrager forvirrende mange detaljer og gør sig mange svinkeærinder, men har faktisk en gennemtænkt rationel komposition, som Grundtvig må have brugt megen snilde på at realisere. Lange linjer af religions- og kirkehistorien indflettes, og forskellige paralleller og modsætninger i åndslivet opregnes undervejs (se oversigter i Toldberg 1950, s. 257, Lundgreen-Nielsen 1980, s. 504-508). Tekstens første ord er et udefineret “Jeg”, der introducerer “Bilivets Under” som gennemgående billede (str. 1), begrebet “Guds Ord” ses nøjagtigt i dens midte (str. 38), og til slut påkaldes Guds fremtidige “Naade” (str. 77). Digttitlens sværmeri angiver, at bier og både hedenske og kristne mennesker på et vist tidspunkt må føle og følge en uimodståelig længsel efter at flyve ud for at finde tilbage til deres fædrene ophav (str. 7-9, 20-21 og 42). Trods den omhyggelige konstruktion er teksten dog i sin fulde længde blevet uoverskuelig og har aldrig hørt til de Grundtvig-digte, der læses

og citeres.

3.5 Rettelseslisten

Saga har til sidst en liste med 41 særligt “forvildende” trykfejl, mens andre mindre ikke er rettet. Grundtvig påtager sig ansvaret for dem alle ved sin fraværelse i korrekturfasen og sin utydelige håndskrift samt det egenartede ordforråd især i bearbejdelsen af den islandske saga.

4 Helhedskarakteristik

Tematisk er *Saga* Grundtvigs eget hjertes saga til og med udgangen af 1811. Dens gammeltestamentlige motto benægter en æstetisk tolkning af profetier. Gunlaugs Saga repræsenterer med elskovskvad, pralende optræden for fyrster og fysiske tvekampe med fjender et stade, der ikke fristede ham, fordi det endte i tomhed og død. Digtkredsen med hans egne tidligere oplevelser i tid og rum beskriver meningsfulde og smertelige veje til en præstegerning. “Borup”-digtet og “Sværmeriet” er forsøg på at gentage historiske og naturhistoriske bevægelser med ham selv som en måske kommende hovedperson. Fjern historisk tid og Grundtvigs egen nære fortid peger ud i en bedre fremtid.

Bortfaldet af Grundtvigs store ambitioner 1806-1810 om at skaffe sig en central plads i sin samtids danske kultur er dog endnu spørgende og noget forknyt formuleret. Kun Guds indgriben og førelse kan forvandle hans tilværelse. Om han er endt, som han bør, er han endnu i tvivl om. Rent verdslige fristelser kan han afvise mere kontant på sin bugtede vej.

Grundtvigs forfatterskab indtil julekrisen 1810 drejede sig om at gen- og opvurdere nordisk oldtid og nordisk mytologi, videnskabeligt som digterisk. Hans fornyede kristendom medfører i *Saga* en selvanalyse og selvfremsstilling til illustration af menneskets vilkår i det jordiske liv. Også sin opfindsomhed som digter tilskriver han Gud. Tilsyneladende gør Grundtvig sig til sit eget hovedemne. Det kunne nok både på datidens blege litterære kritikere og på et uforberedt publikum virke overdrevent. Heri var han forud for de senere danske specialister i disciplinen: H.C. Andersen og Søren Kierkegaard.

Nyere viden om Grundtvigs livsindsats og dens betydning for eftertidens kirkelighed, danskhed og folkelighed gør det svært at sætte sig ind i, hvorledes hans lokale omverden i 1811 måtte betragte hans i al offentlighed ændrede selvforståelse.

5 Modtagelse

I de første to tiår af det nittende århundrede manglede dansk litteraturkritik en markant lederskikkelse, en Aristarch, der kunne vejlede digterne. Knud Lyne Rahbek citerede og roste “skjønne” poetiske enkeltpassager og valgte i reglen rigtigt, men havde svært ved at begrunde deres vellykkethed. Andres anmeldelser bestod hyppigst af en dårlig og tør indholdsoversigt, et par søde eller sure floskler, en meget udførlig opregning af trykfejl, en kåd gang gloserettelser, garneret med buk eller sidehug til

inddragne, men uvedkommende personer, og frem for alt var at recensere ensbetydende med at dadle. Således ses situationen af den engang højt estimerede og senere helt glemte digter Frederik Høegh Guldberg i hans *Samlede Digte*, I, 1803 (s. II-III).

Nytårsgaver blev gerne anmeldt ekstra intetsigende og harmløst som sæsonfænomener især beregnet på det "smukke Kiøn". Grundtvigs første bud på genren, *Idunna* og *Nytaarsnat* fra julen 1810, blev aldrig anmeldt. *Saga* hilstes kort og varmt velkommen af Rahbek i avisen *Dagen* den 26. december 1811 (nr. 116) som sanddru og hjertelig, endda i digtet "Til Saga" (med skitsen af Grundtvigs unavngivne fæstemø) af en sjælden erotisk "Inderlighed" (s. 81). Digtet til faderen med *Nordens Mytologi* er for Rahbek ved hjertets fylde et "usigelig elskelig Stykke". Udsagnene er mere velmente end oplysende.

Derudover opnåede *Saga* en anonym recension i *Dansk Litteratur-Tidende* for 1811 (nr. 36, udateret, men tæt op til årsskiftet). Dette organ var i kraft af tillidvækkende redigering ved professor og oldforsker P.E. Müller blevet officielt undtaget fra presselovens regel om den ansvarlige skribents navn på hver tekst, så den kortfattede, men gennemgående venligt formulerede omtale blot signeredes "Rec."

Samlingen udnævntes til "et tydeligt Echo af Forfatterens Individualitet" (s. 567), idet hans religiøse tendens overalt er hans natur og ikke noget påtaget, men tværtimod hans "elskeligste" og "eiendommeligste" egenskab som digter (s. 568). Den megen teologi i hans fortale og de gentagne lutherske bekendelser i digtene er dog at beklage. Nogle digteriske tilføjelser kan kritiseres som "*Phantasie-Spil*" i stedet for "*historiske Facta*" (s. 568) – det gælder liljerne på marken og nattesynet i Aarhus Domkirke i digtet "Morten Borup" (str. 8-9, 15-16 og 20-23). Uden at gå i detaljer med de enkelte minder og sagakvad finder recensenten, at de er "Vehikel for store og alvorlige Betragtninger" (s. 569).

Den anonyme anmelder var teologen Jens Møller, hvis skæmtende gengivelse af *Skírnismál* i baggesens stil Grundtvig havde kritiseret i *Ny Minerva* 1806. Det fremgår ikke, om Grundtvig genkendte ham. Han sendte en hidsig replik til redaktør Müller 3. januar 1812, der ikke antog den. Et bistert og bidsk svar tryktes derpå først den 14. marts 1812 i avisen *Nyeste Skilderie af Kjøbenhavn*, hvor Grundtvig benægter at have været for luthersk og vedrørende de to tilsatte træk i "Borup"-digtet erklærer, at det var en af de mest passende muligheder, han havde for at erstatte "Savnet af de udslettede Smaatræk i det historiske Billede" (sp. 341). Møller gensvarede, stadig anonymt – i *Dansk Litteratur-Tidende*, marts 1812, s. 87-91 – med en hovedrysten over Grundtvigs ømskindethed over for kritik, der forhindrede ham i at læse, hvad der faktisk stod i recensionen. En beskyldning for at have forhastet sig i recensionen sender han derfor tilbage til at gælde Grundtvigs antikritik.

Grundtvig leverede ni måneder senere i sin *Verdenskrønike* (1812) en ultrakort ringeagtende karakteristik af Jens Møller som grundlægger og redaktør af *Theologisk Bibliothek*, 1811 ff. (Grundtvig 1812, s. 410). Den drøftede de to i private breve. En skrivelse fra Grundtvig 29. marts 1813 minder om, at de endnu aldrig har truffet hinanden personligt (*Breve* I, s. 140). I fortsat privat debat indrømmede Møller 3.

april 1813 at være recensenten af *Saga* (*Breve I*, s. 160). Og den 10. februar 1817 kalder Grundtvig privat over for Møller *Dansk Litteratur-Tidende* for “et yderst jammerligt kritisk Blad” (*Breve I*, s. 450). Hans vrede reaktion i 1812 på Møllers anmeldelse kan dog stadig virke uproportioneret.

I januar 1813 blev Grundtvigs *Idunna* og *Saga* desuden anmeldt af svenskeren Lorenzo Hammarsköld i *Swensk literatur-tidning* som sygelige og fanatiske udslag af en forfatters ulyksalige og sindssvage maner, men det svarede Grundtvig aldrig på. Flere anmeldelser fremkom ikke.

Privat hilstes Grundtvig ved juletid 1811 af breve fra sin daværende venne- og tilhængerkreds. I kronologisk orden var det Povel Dons, C. Molbech, H.C. Monrad, P.N. Skougaard og Jens Hornsyld. Georg Sverdrup underrettede den bortrejste Sibbern (i Berlin) om resultatet, og M.F. Liebenberg drøftede det med Claus Pavels. Digtene “Morten Borup” og “Udby Have” roses af de fleste, mens fortalen vækker mindst genklang. Pavels fandt med skuffelse i sin dagbog 22. april 1812, at Grundtvig var en “uendelig trættekjær Person” og dermed “Terrorist” som ingen anden forfatter.

Det mest opsigtsvækkende ved alle reaktionerne, trykte som dengang utrykte, er dog, at ingen berører eller så meget som nævner digtet “Strandbakken ved Egeløkke”. Dette i dag klassiske Grundtvig-digts berømmelse må skyldes to optryk, Svend Grundtvigs i 1880 (*PS I*, s. 338-343, uden de bevarede udkast) og Holger Begtrup i 1905 (*US II*, med nogle udkast s. 84-86, optryk s. 98-101). Frederik Rønning behandler ud fra Begtrup og egne studier i Fasc. 386 såvel dele af udkastene (II.1, 1908, s. 19f., 27-28, II.2, 1909, s. 151) som trykket (II.2, s. 152), men meget kort og fængsles slet ikke af *Saga* (II.2, s. 5f., 11f.). Ud over Egeløkke-teksten har senere navnlig “Udby Have” fået interesse som kilde til viden om Grundtvigs selvlæsning, mens de symbolske eller allegoriske tankedigte “Havet” og “Sværmeriet” kun har interesseret få.

Saga genoptryktes aldrig i helhed, og ingen af dens tekster medtoges i *Kvædlinger*, 1815.

6 Anvendt litteratur

- Albeck, Gustav (1954) “Strandbakken ved Egeløkke og Havet” i *Grundtvig-Studier* 1954 s. 22-39. København.
- Albeck, Gustav (1955) *Omkring Grundtvigs Digtsamlinger. Studier i Grundtvigs lyriske Forfatterskab 1808-16*. København.
- Grundtvig, N.F.S. (1808) *Nordens Mytologi eller Udsigt over Eddalæren for dannede Mænd der ei selv ere Mytologer*. København.
- Grundtvig, N.F.S. (1809) “Sagas Tempel. (Ved Johannes Müllers Død.)” i *Nyeste Skilderie af Kjøbenhavn*, nr. 74, 24. juni, sp. 1190-1192. København.
- Grundtvig, N.F.S. & F.C. Sibbern (1810) “Meddelelse om Odin og Saga” i

Nyeste Skilderie af Kjøbenhavn, nr. 45, 13. marts, sp. 711-712. København.

- Grundtvig, N.F.S. (1811a) "Optrin af Nordens Kæmpeliv" i *Optrin af Nordens Kæmpeliv*, 1-21: *Optrin af Norners og Asers Kamp*. København.
- Grundtvig, N.F.S. (1811b) *Nytaarsnat eller Blik paa Kristendom og Historie*. København.
- Grundtvig, N.F.S. (1812) *Kort Begreb af Verdens Krønike i Sammenhæng*. København.
- Grundtvig, N.F.S. (1815) *Kvædlinger eller Smaakvad*. København.
- Grundtvig, N.F.S. (1877) *Mands Minde 1788-1838. Foredrag over det sidste halve Aarhundredes Historie, holdte 1838*, udg. Svend Grundtvig. København.
- Grundtvig, N.F.S. (1880-1930) *N.F.S. Grundtvigs Poetiske Skrifter*, udg. Svend Grundtvig 1-9. København.
- Grundtvig, N.F.S. (1904-1909) *N.F.S. Grundtvigs Udvalgte Skrifter*, udg. Holger Begtrup 1-10. København.
- Grundtvig, N.F.S. (1924-1926) *Breve fra og til N.F.S. Grundtvig*, udg. Georg Christensen & Stener Grundtvig 1-2. København.
- *Breve 1 1924*, se Grundtvig, N.F.S. (1924-1926).
- Grundtvig, N.F.S. (1979) *N.F.S. Grundtvig Dag- og Udtogsbøger*, udg. Gustav Albeck. København.
- Grundtvig, N.F.S. (u.å.: 1810) *Idunna En Nytaarsgave for 1811*. København.
- Lundgreen-Nielsen, Flemming (1980) *Det handlende ord. N.F.S. Grundtvigs digtning, litteraturkritik og poetik 1798-1819*. København.
- Rønning, Frederik (1908-1909) *N.F.S. Grundtvig. Et bidrag til skildringen af dansk åndsliv i det 19. århundrede*. København.
- Suhm, Peter Friderich (1771) *Om Odin og den Hedniske Gudelære og Gudstieneste udi Norden*. København.
- Toldberg, Helge (1950) *Grundtvigs Symbolverden*. København.